

Fábry Zoltán öröksége

Weiner Imre Fábry-portréja (1935)

Visszhangtalanságáról panaszkodott 1955 nyarán az újtátrafüredi szanatóriumból kolozsvári barátainak, ám ha számba vesszük azóta megjelent tizenhárom könyvét, a körötte támadt visszhangot s a látogatóinak adott nyilatkozatait, nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy Fábry Zoltán hangja életének utolsó másfél évtizedében új erőre kapott, s a „stószí remete“ a szellemi közélet erős, jellegzetes tényezőjévé emelkedett.

Fábry Zoltán halála emberileg megrendített mindnyájunkat, de egyáltalán nem jelenti egy sajátos és felelős pálya végét. Elhelyeztük koszorúnkat a stószí temetőben, s tudjuk, hogy a Fábry-mű a maga tanulságainak szélességében — új „korparancs“ számtalan indítékára, új háborús veszélyek fenyegetései közt — nem lezárt, hanem kibontakozás előtt áll.

Előttünk a hetvenharmadik életévében eltávozott írónak — a Korunk egykori csehszlovákiai főmunkatársának — 1970 január havában kelt Végrendelete, melyben házáat, könyvtárát, levéltárát a Csehszlovákiai Magyarok Kulturális-Társadalmi Szövetségére hagyja. „Stószból

— hangzik az utolsó kívánság — ...nem sablonos »zarándokhelyet« kell csinálni, de a könyvtár és levéltár felhasználásával élő kultúrgócot, melyet írók, kutatók használnak“. A kötelesség természetsszerűleg ránk háruló részében mi is célul tűzzük ki a Fábry-örökség romániai vonatkozásainak ápolását: mind a művelődéstörténeti feladatok értelmében (feltárando Fábry Zoltán romániai kapcsolatainak minden ága, a klasszikus barátság Gaál Gábor és a stószí fegyvertárs között), mind a szocialista humánnumért való töretlen harcban és az imperialista, neokolonialista és újfasiszta ideológiák visszaverésében.

Rendezni lélekben is...

Évszázadok óta együtt élnek e tájon románok, magyarok, németek és más ajkú nemzetiségek. Történelmi viharokban, társadalmi zaklatottságokban közös volt a sorsuk. S immár több mint negyedszázada a szocializmus építésében is közös akaratuk feszül. Az élet parancsa szerint az anyagi és szellemi javak termelésében együttes erővel vesznek részt. De túl a történelmi, társadalmi, politikai együttlétezés pragmatikáján, van ennek az együttélésnek mélyebb vetülete is: a sorsközösségből kigyöngyöződött humánus.

Az emberiség megkívánja, hogy az együttélés mindennapi gyakorlatából kiküszöbölődjék az egymás értékeit megkérdőjelező előítélet, az a tévhit, mely szerint az egyik-másik etnikumhoz tartozás az életben való boldogulásban előnyt vagy hátrányt jelenthet. Ez a szemlélet szocialista rendszerünkől idegen. Van jó alkotmányunk, vannak jó törvényeink, amelyek hazánk minden polgárának teljes jogegyenlőséget szavatolnak. Ám a testvéri együttélést csupán törvényes szabályozással nem lehet optimálisan megvalósítani. Ha az együttélés humánusáról beszélünk, a szocialista jogalkotás és -alkalmazás kétségtelenül szilárd alap, de a legjobb alkotmány is csak kiindulópont, külső rendező elvet enunció. A törvények szellemének a lelkekben is meg kell honosodnia s elősegítenie az együttélés össztársadalmi síkon történő humanizálását.

A mély humánuson alapuló szocialista együttélésnek olyan belső erkölcsi normái vannak, amelyek figyelmen kívül hagyása vagy éppen megsértése rontja az együttélők társadalmi-személyi közérzetét. Itt elsősorban arra gondolok, hogy a kölcsönös megbecsülés, egymás emberi méltóságának, személyiségének, alkotmányos jogainak tiszteletben tartása a testvériség alapkövetelménye. Ezzel szervesen összefügg egymás anyanyelvének tisztelete. Mert mi az anyanyelv? Nemcsak a fogalomalkotás és a kommunikáció eszköze, hanem ennél jóval több: az ember személyiségének hordozója, legbensőbb gondolatvilágának, érzéseinek kifejezője. Aki tehát nyelvemet nem tiszteli, emberi önérzetemben sért meg. Ha én más anyanyelvével szemben türelmetlen, fintorgó vagyok, az együttélés humánusa ellen követek el súlyos méltánytalanságot, emberi önérzetében sértem meg a más ajkút. Ennek elkerülése végett az emberi kapcsolatok olyan finom, belső, pszichikai szabályozóira kell itt figyelemmel lennünk, amelyeket még nem tanultunk meg eléggé, még nem váltak gondolkodásunkban, érzéseinkben sztereotípiává, mindennapos gyakorlattá.

Nemzeti hagyományaira, népi szokásaira, kultúrájára is rendkívül érzékeny minden ember. Jó ezt is tudatosítani magunkban. Minden nép az emberiség nagy családjához tartozik, biológiailag tagja ugyanannak a fajnak. Ezért nincs eleve a jó vagy a rossz kategóriájába sorolható nép. Csak történelmileg kialakult népek vannak, a maguk sajátos kultúrájával, amely szerves része, alkotóeleme a világkultúra átfogó rendszerének. Így hát minden nép joggal igényel megbecsülést a saját kulturális kincsei iránt. Még a mostoha földrajzi és történelmi körülmények miatt legelmaradottabb törzseknek, néptö-

redékeknek is lehetnek elismerést érdemlő alkotásaik. Hogyne volnának büszkék ezekre az értékekre! S ha lefitymálást vagy érdektelenséget tapasztalnak mások részéről, bizony érthető megbántottságuk.

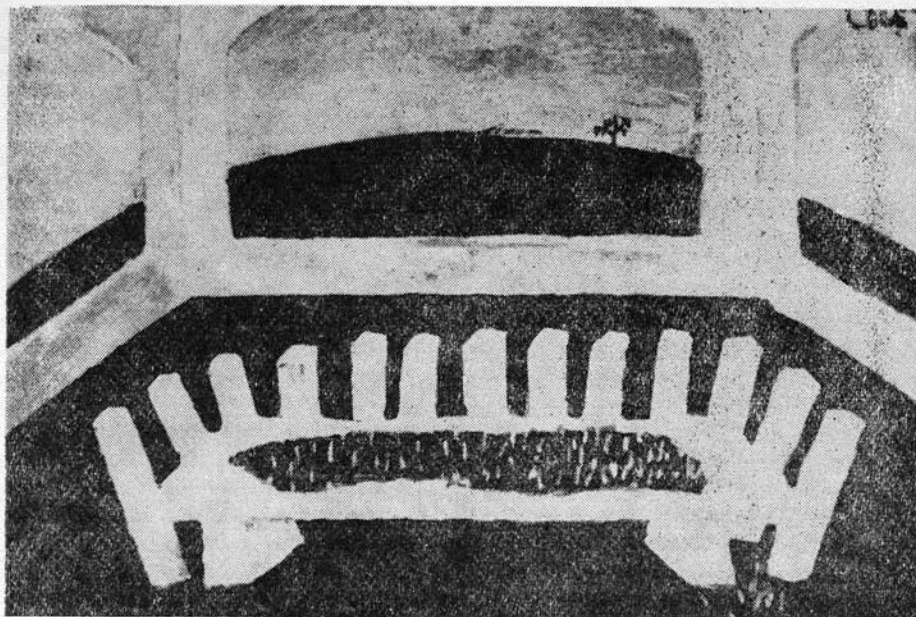
Vonatkozik ez a történelmi hagyományokra is. Melyik népnek nincs meg a maga történelmi, nemzeti és társadalmi szabadságmozgalma, amelyek élén kimagasló egyéniségek álltak, politikai, szellemi vezetők, legendás hősök. Ezek tetteinek, a tömegek küzdelmeinek emléke beépült az illető nép történelmi tudatába, s méltán vált a nemzeti büszkeség forrásává. Am e büszkeség hipertrófiás torzulásaiban már hívalkodás, felfuvalkodottság jelentkezik. A nemzeti kérkedésben pedig akár akarom, akár nem, leplezetten benne rejlik ama lelki beállítottság, hogy valódi emberi értékeimnél többre tartsam magam a más nemzetiségünél. Aki így gondolkodik, máris lenézi embertársát, s úgy véli, több jog, nagyobb előny illeti meg. Az etikai követelmény e tekintetben is ugyanaz, mint az anyanyelv esetében: örizzük és ápoljuk haladó hagyományainkat, s becsüljük meg a másokéit is.

Miért is kell ezeket a dolgokat szóvá tenni, amikor a szocializmus írott és íratlan törvényei amúgy is megteremtik az együttélés módozatait? Ez igaz, de nem kevésbé igaz az is, hogy a külső alkalmazkodás és a belső meggyőződés közé nem lehet gépiesen egyenlőségi jelet tenni. A humanitással átítatott együttélést biztosító törvények életbe léptetésével párhuzamosan egyesek pszichikai beidegződésein is változtatni kell. S ez már bonyolult folyamat, mert az előítéletek, elfogultságok kiiktatását a gondolkodásból csak a sokoldalúan fejlett, magas szintű tudat képes elvégezni. Könnyű elképzelni, hogy az együttélők minden rétegében az ilyen tudat kialakítása további következetes, kitartó, széles körű tudományos, művészi, irodalmi nevelést, lelki finomítást igényel.

Lázár József

A főváros képzőművészeti térképéhez

Vajmi nehéz dolga van annak, aki mostanában el akar igazodni Bukarest képzőművészeti térképén. S ez a mostanában nem csupán a jelen pillanatot jelöli, hanem az utóbbi egy-két évet. Még számbavenni sem egyszerű, hány kiállítás nyílt és zárult ezalatt. A közben új kisgalériákkal gyarapodott hivatalos kiállító helyiségek mellett újabban majd mindegyik kerületi kultúrház (örömmel soroljuk most már ezek közé a Petőfi Sándor és a Friedrich Schiller Művelődési Házat, a magyar, illetve német ajkú bukarestiek e kulturális központjait), színházi előcsarnokok, a nagy könyvtárak halljai és ki tudja, hány intézmény ilyen meg olyan díszterme áll többé-kevésbé állandó jelleggel a bemutatkozni kívánó művészek és műkedvelők rendelkezésére. Ezt a dömpinget rendszeresen áttekinteni még a szakkritikus sem tudja. Pedig sosem lehet előre megjósolni, hol fognak történni az igazi események. Volt már arra példa, hogy a műkedvelők tárlatán. Ott tűnt fel egy Duda Voivozeanu nevű amatőr — különös, eredeti szílrrealista látomásai azóta is rendszeresen szerepelnek a hivatásosok tárlatain.

Constantin Piliuță: Tavasz

A nagy kiállítócsarnokok tekintélye ugyan megmaradt, de nem mindig az a legérdekesebb, ami ott kerül a nyilvánosság elé. Újabban tiszteletre méltó idősebb mesterek retrospektíváit láthattuk sorozatban, például a Dalles-csarnokban. Nyilván, erre is szükség van, hiszen jó megbizonyosodnunk időnként a kikristályosult értékek felől, viszont igényelhetnők a kialakult értékrendet felborító felfedezéseket, amivel ez a csarnok nagyjából adósunk maradt. Hogy ne legyek igazságtalan, megemlítem Viorel Mărgineanu nemrégiben látott nagyszabású kiállítását: elsősorban tájképfestő, s fő érdeme, hogy a kompozíció egészében úgy tud érvényre juttatni egy bizonyos, a népi textilidákból eredeztethető dekoratív szemléletet, hogy az kitűnően megfér mikrorealizmussával. Hatalmas távlatot képes befogni (ritka erény!), s mindemellett nem fárad bele a részletek aprólékos megmunkálásába. A hatvanas évek hazai képzőművészetének történetéből őt kihagyni nem lehet.

Sokkal kevésbé lehetünk elégedettek a Dalles-beli kollektív gyűjteményes kiállításokkal. Valamiféle (legyen az tematikai vagy bármilyen más természetű) korlátozás nélkül csupán a bukaresti képzőművészek munkáiból mást, mint eklektikus, sehová sem vezető, az értékrendet összekuszáló kiállítást rendezni nem lehet. Megengedhetem magamnak a kategorikus kijelentést, rengetegen írták meg ezt így a központi napilapokban, hetilapokban és folyóiratokban. Nincs az a zsűri, amely az ilyen alkalmakra beküldött hatalmas mennyiségű anyagot érdeme szerint lenne képes megválogatni. Ugyanakkor a művészek is tisztában vannak a helyzettel, eleve nem az igényességre gondolnak, hanem arra, hogy most éppen mi az, ami „megy”. A legutóbbi Ilfov megyei tárlat volt erre a legékezebb példa. A megoldásokat keresik, s ott, ahol maga az élet sürgeti, rá is találnak. A tavaly például megrendezték a fiatal bukaresti képzőművészek alkotókörének tájkép-kiállítását. Sokadma-

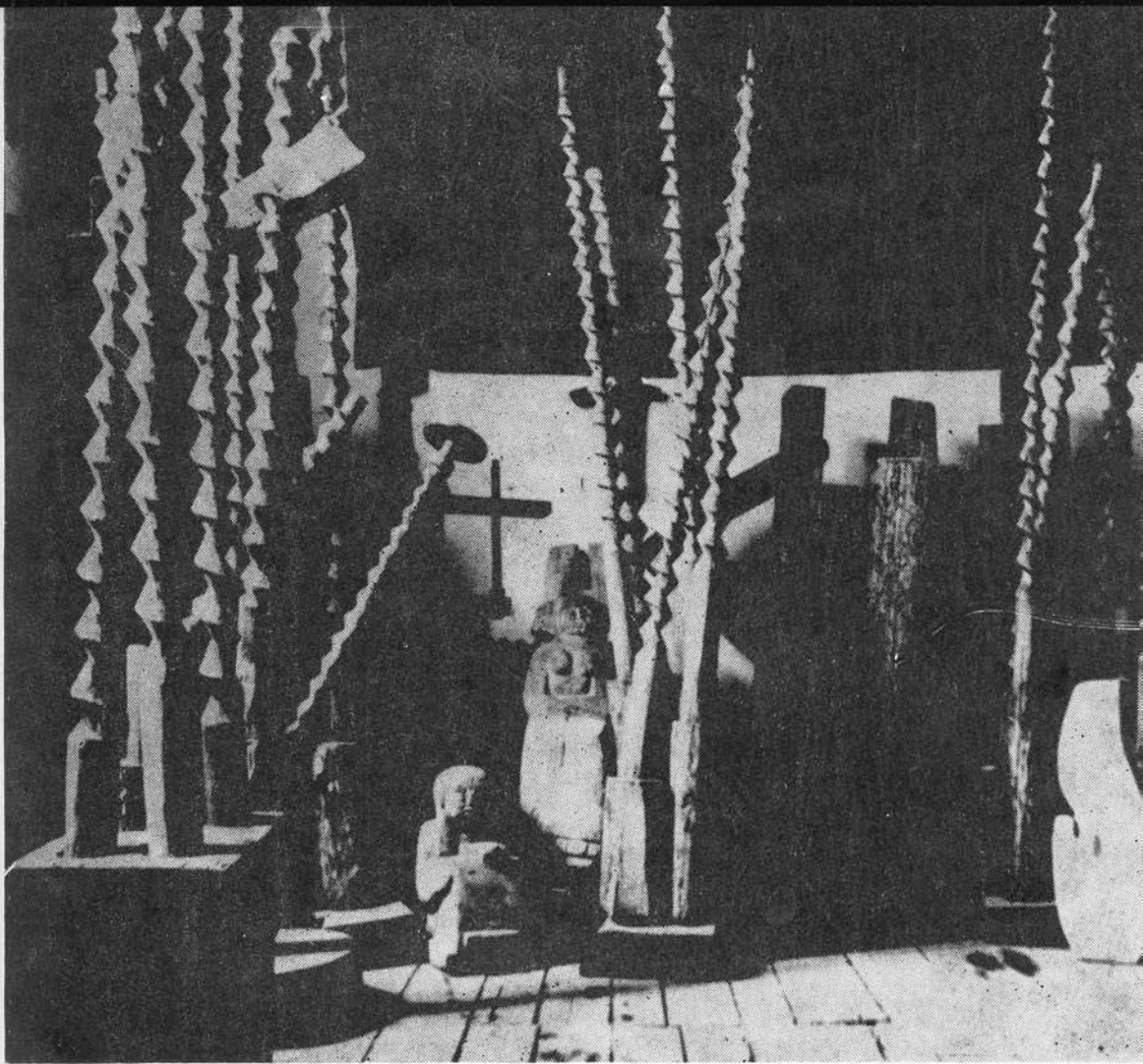
gammal együtt remélem, hogy rendszeresítik ezt a bemutatót. Számomra a legemlékezetesebb élmény itt Benone Şuvailă felfedezése volt. Ez a fiatal festő sajátos hideg izzást képes kölcsönözni képeinek, napraforgói valósággal lángoltak, de nem süttöttek. Palettáját már behangolta — a sápadt lilák, zöldek, sárgák festője lett —, stílusa meglepően érett. A legfiatalabbak feltörése egyébként érzésem szerint közelebből várható; az a bizonyos időszak, ami a nemzedékváltások között húzódik, lassan lejáróban van. Oroszlánkör-möket mutatott több kiállításon — és ami még meglepőbb: több műfajban, grafikában, textilben és festészetben — Şerban Gabrea, de az ő nyomában mások is feltűntek már.

A középnemzedékeliek többnyire lehorgonyoztak, letisztultak, de talán sekélyebb vizen állapodtak meg, mint az várható volt. Sokan valamilyen motívum ismétlésére szorítkoznak. Ion Pacea például olyan ábrákat fest, melyek virágnak, pillangónak, madárnak is felfoghatók. Franciaországban aratott sikere viszont arra figyelmeztet, hogy a távlat hiánya olykor megtévesztő, s mi, akik ennek a periódusnak a kialakítását folyamatában figyelhettük meg, talán nem tudtuk eléggé értékelni, nem láttuk meg benne türelmetlenségünkben a kiteljesedést. Akármennyire kockázatos a jelenlegi helyzet alapján itélkezni, azt minden további nélkül elmondhatom, hogy az eszmei mélységre való törekvést viszonylag kevés festőnél tapasztalhatjuk. Sabin Bălaşa például egyre-másra festi látványos, szürrealisztikus képeit, hatásos ábrázolástechnikát, egyéni színkálát alakított ki magának, de szerintem közhely-szintű

Şerban
Gabrea:
Kagylók

A MAI ROMÁN KÉPZŐMŰVÉSZETBŐL

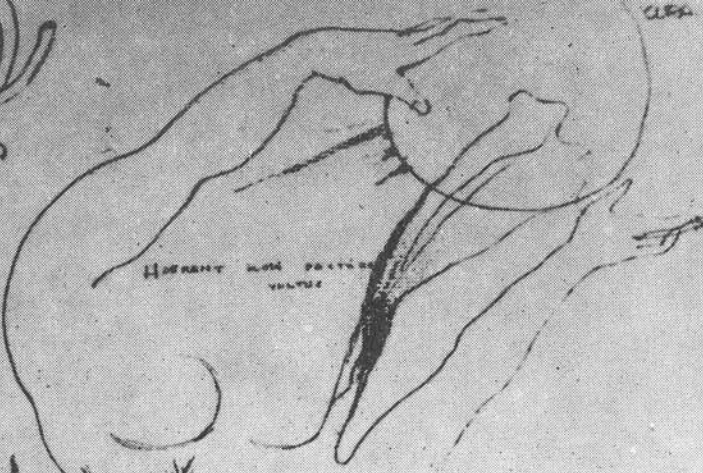
1. *George Apostu műterme*

2. *Octav Grigorescu: Rajzok a Divina Commediához*

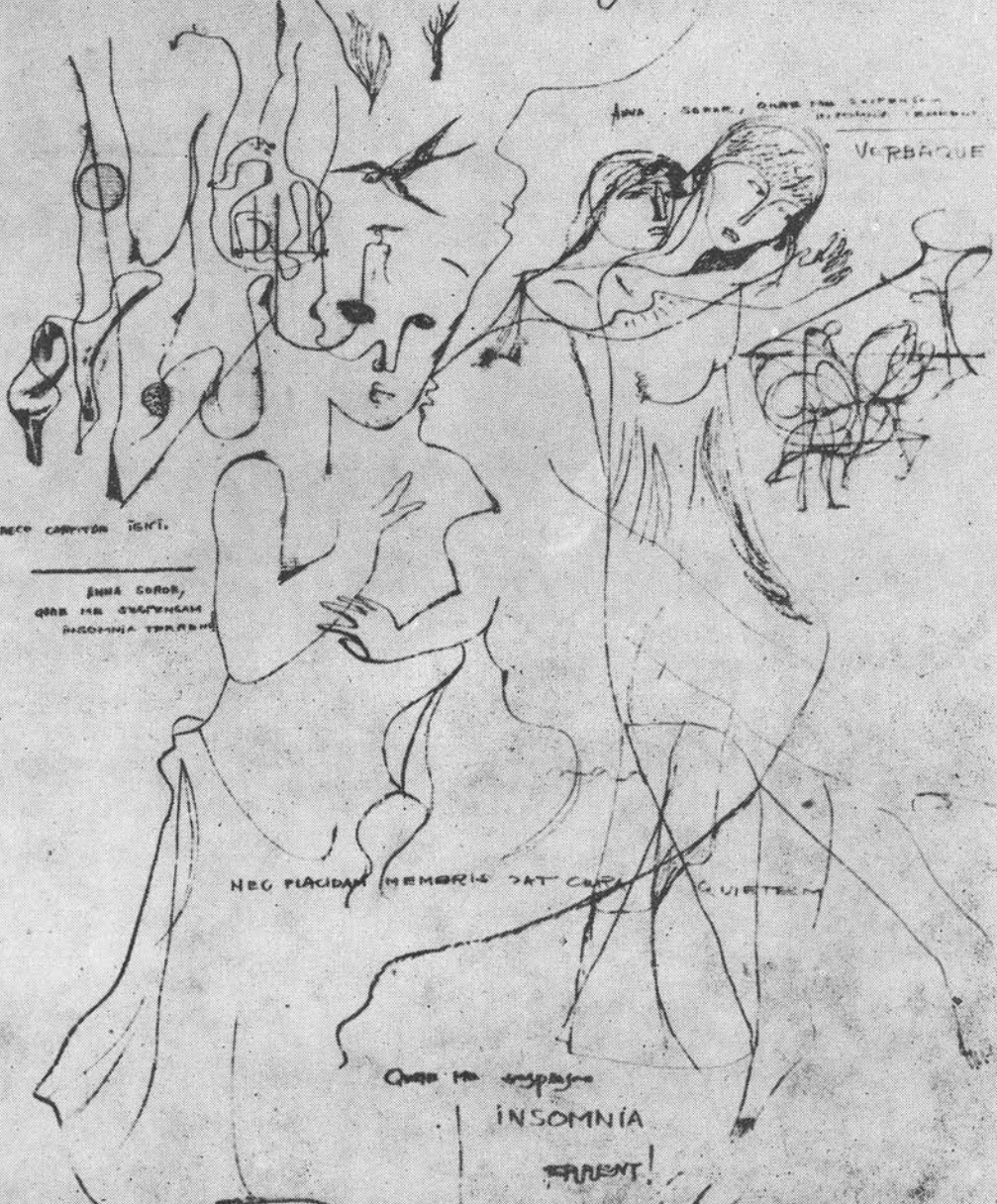
ET CECIDIT

*... pro quiete plerumque
... et cetera simpliciter
... autem hanc
... nec plerumque
... quiete.*

HERBERT HODGKINSON
VULTUS

CLER

ANS CORAM, QUAE FAN...
... VERBAQUE

ET CRECO CARIVON TIGIT.

INNA CORON,
QUEE HA...
... INCOGNITA T...

NEC PLACIDAM MEMORIS DAT CURE QUIETEM

Quae ha...
INSOMNIA
TARENT!

általánosságoknál reked meg. Művészetét számon kell tartanunk, várakozással kell további munkássága elé tekintenünk. Kérdés, hogy meddig? Tartalmilag jóval koncentráltabb Henry Mavrodin szürrealizmusa. Erre a fiatal festőre nemrég figyeltünk fel, első munkái vihart kavartak. A tavaly Cagnes-sur-Mer-ben, a fiatal festők nemzetközi seregszemlájén szerzett festészeti nagydíja azonban már senkit sem lepett meg. Lassan dolgozik, de elég egyetlen képét látni ahhoz, hogy megértsük, miért. Rendkívül precíz, rendkívül kidolgozott minden egyes munkája. Hogy az általa ábrázolt élettartalmakról és a megszólaltatott életérzésről behatóbbat mondhassunk, egyéni kiállítást kellene látnunk.

Octav Grigorescu egyike azoknak, akikhez nagy reményeket fűztünk. Csak sajnálhatjuk, hogy első nagyszabású egyéni kiállításával megkerült benünket, Velencében rendezte meg a bemutatót, de idehaza kapta meg erre az anyagra a Képzőművész Szövetség évi nagydíját. Méltán. Lassú, szívós munkával küzdötte fel magát, s húzott el nemzedéktársai mellett. Mutatis mutandis olyasfajta jelenség ő a román képzőművészetben, mint Kondor Béla a magyarorszáiban. Grafikusnak indult, s csak egy idő után, de akkor feltartóztathatatlanul kezdett teret hódítani művészetében a szín, s aztán az akvarell közvetítésével hozzáfogott, hogy olajban is dolgozzék. Egymásbahatóló emlékképek kivételéseként születnek meg gyöngéd emberséggel telített, költői gondolatokban gazdag táblái. Képei mögül a nagyvárosi létforma hajszolt tempójában intenzíven élő s a természet nyugalmát és szépségét nosztalgikusan föl-fölidező, az örök emberi értékeket mai formájukban fölfedező művész portréja bontakozik ki.

Octav Grigorescu lírai, szubjektív művészete után, már csak az ellentétesség okán is, a tárgyias, egyesek által újrealizmusnak, újfigurativnak nevezett irányzat szárnybontásáról kell szót ejtenünk. Vászonra másolt fotoklisékkal, újság- és képeslap-oldalak képbe illesztésével próbálkozik Ion Bițan (miközben az infantilista rajzzal is kacérkodik), de rajta kívül Vladimír Šetran, a Szász-házaspár és mások szintén foglalkoznak ezzel a lehetőséggel. Munkásságukból azonban hiányolom azt a drámaiságot, amit például a hasonló megoldást alkalmazó amerikai Rauschenberg Bukarestben is bemutatott vásznain érezhettünk, s azt, hogy a fénykép „bevágásakor“ nem mindig gondolnak ennek a technikai elemnek az elidegenítő hatására, amit valamiképpen ellensúlyozni kell, ha nem akarják, hogy a végső hatást olcsónak érezzük. Erre pedig ebben az esetben különösképpen kell vigyáznunk, hiszen másként, mint közéleti indítatással, ezt a technikát alkalmazni szerintem értelmetlen.

Még csak annyit, hogy az új történelmi festészet megteremtéséért sokan dolgoznak. A portréfestészet újjáéledése is nagyrészt innen eredeztethető. Az utóbbiban Brăduț Covaliu és Constantin Piliuță mutatott fel figyelemre méltó eredményeket.

Mezei József